KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, LXXIII. ÉVF., 2026. OKTÓBER (1141–1145. o.)

CSABA LÁSZLÓ–MIHÁLYI PÉTER

Kádár Béla (1934–2026) hozzájárulása a magyar közgazdaság-tudományhoz

A tanulmány Kádár Béla (1934–2026) közgazdász tudományos és közéleti munkásságát, valamint a magyar közgazdaság-tudományra gyakorolt tartós hatását tekinti át. Bemutatja szakmai pályájának főbb állomásait, a világgazdaság, a fejlődő országok és a nemzetközi munkamegosztás kérdéseivel foglalkozó korai kutatásait, továbbá a kis országok világgazdasági alkalmazkodásáról és a külgazdasági nyitásról kialakított felfogását. Kádár munkásságának fontos eleme volt az exportorientált fejlődés, a nemzetközi gazdasági integráció és a közvetlentőke-befektetések szerepének hangsúlyozása. A tanulmány kitér arra is, hogy e gondolatok miként kapcsolódtak a rendszerváltás utáni magyar gazdaságpolitikai döntésekhez és Kádár Béla közéleti szerepvállalásához. Végül a szerzők Kádár Béla tudományos örökségét az empirikus megalapozás, a teljesítményelv, a nemzetközi verseny és a gazdaságpolitikai gondolkodás gyakorlati alkalmazhatóságának következetes képviseletében ragadják meg.
Journal of Economic Literature (JEL) kódok: B31, F10, F21, O11.
Kulcsszavak: Kádár Béla, magyar közgazdaság-tudomány, világgazdaság, gazdasági fejlődés, nemzetközi munkamegosztás, exportorientáció, külgazdasági nyitás, közvetlentőke-befektetés, kis országok, gazdaságpolitika.

Béla Kádár (1934–2026) and his contribution to Hungarian economics

LÁSZLÓ CSABA AND PÉTER MIHÁLYI

This paper reviews the academic and public career of Béla Kádár (1934–2026) and his lasting contribution to Hungarian economics. It outlines the main stages of his professional career and examines his early research on the world economy, developing countries and the international division of labour, as well as his views on the economic strategies of small countries and the importance of external economic openness. A central element of Kádár's work was his emphasis on export-oriented development, international economic integration and the role of foreign direct investment in economic catching-up. The paper also considers how these ideas were connected to

Csaba László az MTA rendes tagja (e-mail: csabal@ceu.edu).
Mihályi Péter az MTA levelező tagja (e-mail: peter@mihalyi.com).
A tanulmányra a Creative Commons CC-BY irányelvei érvényesek.
A kézirat első változata 2026. július 15-én érkezett szerkesztőségünkbe.
DOI: https://doi.org/10.18414/KSZ.2026.10.1141

Hungarian economic policy after the political transition and to Kádár's subsequent public responsibilities. Finally, it identifies his lasting intellectual legacy in his commitment to empirical analysis, performance, international competitiveness and the practical applicability of economic policy.
Journal of Economic Literature (JEL) codes: B31, F10, F21, O11.
Keywords: Béla Kádár, Hungarian economics, world economy, economic development, international division of labour, export orientation, external economic openness, foreign direct investment, small countries, economic policy

Tudományos pálya és világgazdasági kutatások

Kádár Béla a magyar közgazdász-társadalom egyik legszínesebb, nem besorolható egyénisége volt. Osztályidegenként szűkös körülmények közt végezte párhuzamosan közgazdasági és bölcsésztanulmányait. Pályáját a jegybankban kezdte, majd – egy rövid vállalati kitérő után – a Magyar Kereskedelmi Kamarában folytatta. Az MTA 1965-ben megalakult Afroázsiai Kutatóközpontjához (1972-től Világgazdasági Kutatóintézet) alapításakor csatlakozott, ahol a több alkalommal miniszteri tisztséget betöltő kisgazdapárti Bognár József vezette kutatócsoport tagjaként dolgozott. Ebben az ideológiamentes oázisban a nyugat-európai és latin-amerikai gazdaságokat összehasonlító módszerrel, empirikusan elemző részleget vezette 1987-ig. Ekkor lett a Tervgazdasági Intézet igazgatója, ahol a Grósz-, majd a Németh-kormány reformtevékenységét közvetlenül előmozdító elemzések készültek. Kezdettől fogva az MDF Antall József körül tömörülő pragmatikus szárnyához tartozott (formális párttagság nélkül, de annál nagyobb informális befolyással). Az általa vezetett Híd-csoport 1989–1990-ben előbb a pártállam és az ellenzék, utóbb az ellenzék liberális és konzervatív szárnya közti koordinált fellépés eszközein és módszerein dolgozott (Híd-csoport, 1990). Innen egyenes út vezetett a kormányzati felelősség vállalásához, hisz a szakszerű kormányzás korábban is elméleti munkáinak központi eleme volt. 1990 és 1994 között a rendszerváltás utáni első kormány külgazdaságért felelős minisztere. Ezt követően egy cikluson át a törvényhozás Költségvetési Bizottságát vezette, majd 1999-től 2003-ig az OECD-hez delegált nagykövetként dolgozott, miniszteri rangban. 2001 és 2008 között a Károli Gáspár Református Egyetemen, 2009 és 2016 között a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen volt professzor. Mindkét intézményben rendszeres kurzusokat tartott, emellett négy egyetem választotta díszdoktorának. 2001-től az MTA levelező, 2007-től rendes tagja.

2002 és 2008 között a közgazdászszakma legszélesebb rétegeit képviselő Magyar Közgazdasági Társaság elnöke, 2008-tól az MKT örökös tiszteletbeli elnöke. Több mint négyszáz tudományos közlemény szerzője, társszerzője, amelyek közül több mint száz idegen nyelven jelent meg. 1967–1968-ban a Harvard Egyetemen volt Ford-ösztöndíjas. 1957 és 1965 között tanított az Eötvös Loránd Tudományegyetemen (spanyol leíró nyelvtant és latin-amerikai történelmet), a Santiago de Chile-i Egyetemen (1970) és a limai San Marcos Egyetemen (1971–1972).

Már első kötete, a kandidátusi értekezéséből kinőtt *Gazdaságfejlesztés és nemzetközi munkamegosztás a fejlődő országokban* (1967) nagy feltűnést keltett. Ebben a globális közgazdaságtan és fejlődéstan központi kérdését, az exportorientáció vagy

importkiváltás témáját járta körül. A kor főárama e téren a függőség elméleteire építő, importhelyettesítő iparosítás elmélete volt, amelybe jól illeszkedett a szovjet típusú iparosítás és a KGST-ben gyakorolt elzárkózás, kollektív autarkia is. A kötet alapjaiban kérdőjelezte meg ezt a felfogást,[1] amivel a hivatalos irányvonalat pártoló pályatársak éles bírálatát vonta magára. Kétségkívül jogos elégtételt érezhetett az 1980-as években és azt követően, amikor az újonnan iparosodó országok a gyakorlatban igazolták az e kötetben kifejtett felfogás eredményességét. Évtizedünkben a geoökonómia erősödő térnyerésével és a világgazdaság legnagyobb központjainak befelé fordulásával, az iparpolitika és a célzott kereskedelempolitika feléledésével e gondolatok időszerűbbek, mint valaha.

Kiterjedt munkásságából kiemelhetjük a *Kis országok a világgazdaságban* (1970) című könyvét, amelyben a kor strukturalista és kizárólag intézményközpontú értelmezéseivel szemben hangsúlyozta az országméret meghatározó és magyarázó jelentőségét. A *Latin-Amerika gazdasági dilemmái* (1977) a magyar szakirodalomban elsőként elemezte kritikailag a mai szóhasználattal politikai kapitalizmusnak nevezett megoldás visszásságait. Akadémiai doktori értekezése, a *Szerkezeti változások a világgazdaságban* (1979) és a közvetlen folytatásának tekinthető, a második olajárrobbanásra és az afganisztáni, illetve lengyel válságra reagáló *A nemzetközi iparfejlődés és munkamegosztás új irányzatai* (1984) azt a fontos felismerést fejti ki, hogy a tartós siker alapja sosem lehet a járadékvadászat: csak az alkalmazkodóképességre és az ezt előmozdító, távlatos gazdaságstratégiára támaszkodva érhetünk el maradandó eredményeket. Ehhez pedig elengedhetetlen a jó minőségű oktatási rendszer és a teljesítményelvű, versenyképes díjazással is elismert, bizonyos értelemben az életpálya csúcsának számító közigazgatás.

Külgazdasági nyitás és a felzárkózás stratégiája

Az export vezérelte gazdasági növekedést sikerrel megvalósító országokat tanulmányozva ő és számos hasonló gondolkodású kollégája – így például Ádám György (1970), Bognár József (1980), Köves András (1980), Nagy András (1986, 1988), valamint Simai Mihály (1989) – már az 1970-es években arra a következtetésre jutott, hogy a műszakilag igényesebb árucikket nem lehet a nemzetközi értékesítési láncokon kívül maradva sikerrel exportálni. Még akkor sem, ha a termék önmagában véve jó minőségű és árban versenyképes. Ennek az a magyarázata – mondták és írták –, hogy a világkereskedelmi áramlás túlnyomó része konszerneken belüli forgalom *(intrafirm trade)*. Nagyobbrészt alkatrészek és félkész termékek áramlanak egyik országból a másikba, és nem végtermékek, mint azt felületesen, a hétköznapi ismereteink alapján

[1] Megemlítjük, hogy Balassa Béla, aki a Johns Hopkins Egyetem professzora és a Világbank vezető közgazdásza volt, szívélyes szakmai és személyes viszonyt ápolt Kádár Bélával, akinek nem csekély szerepe volt abban, hogy Balassa az 1970-es és főleg az 1980-as években közvetlen – ha nem is meghatározó – hatással volt a magyar gazdaságpolitikára. Balassa az exportorientációs elmélet egyik vezérképviselője volt Anne E. Kruegerrel együtt, és Kádár Béla négy kötetében is rendszeresen és egyetértőleg idézi Balassa eredményeit.

gondolnánk. A világpiacnak ebbe a nagyobb és gyors ütemben növekvő szegmensébe „kívülről" betörni szinte lehetetlen. Ebből a megfontolásból pedig az is következett – s ezt néhány évvel később Inotai András (1990) fogalmazta meg a leghatározottabban –, hogy csak a multinacionális munkamegosztásba történő beépülés és a közvetlentőke-import (FDI) lehet a felzárkózás egyetlen reális stratégiája.

Ezek a felismerések az 1980-as évek közepén még nem kerültek – és politikai okokból nem is kerülhettek – be a gazdaságpolitika prioritásai közé. De másodlagos, harmadlagos szempontként mégis elfogadottá váltak, s egyebek mellett ennek is köszönhető, hogy ebben az évtizedben tucatjával jöttek létre vegyesvállalatok (például a szállodaiparban), megteremtődtek az úgynevezett vámszabad területek, és a politikának az ellen sem volt kifogása, hogy a legnagyobb magyar feldolgozóipari vállalatok licencszerződésekkel és a bérmunka különféle formáival hozzákezdjenek a transznacionális vállalatokkal való kapcsolatépítéshez.[2] Különös jelentősége volt annak, hogy amikor a rendszerváltozás és az azt követő – elkerülhetetlen – mély visszaesés balés jobboldali bírálatok kereszttüzébe került Oroszországtól Németországig, Kádár (1994) az előnyök, a hátrányok és a lehetőségek egybevetésével nem a meghátrálást, hanem a nyitás stratégiájának továbbfolytatását pártolta.

Közéleti szerepvállalásának két évtizedében a külgazdasági liberalizálás, a multinacionális cégekkel való – nem alárendelt – együttműködés és az európai integráció elmélyítése voltak tevékenységének meghatározó szempontjai (Kádár, 1991). A tudomány világába visszatérve joggal mutatott rá arra, hogy az európai és a globális integrálódás nem teszi idejétmúlttá a kisországi sajátos stratégiaalkotást (Kádár, 2005). Rendes tagi akadémiai székfoglalójában (Kádár, 2014) nagy súllyal emelte ki a gazdaság társadalmi beágyazottságának jelentőségét – különösen a hosszabb távú versenyképesség szempontjából. Gondolatmenete alig leplezett kritikát fogalmazott meg az akkor már világszerte terjedő populista gazdaságpolitika kinövéseivel szemben.[3] A könnyebb út választása sikeres lehet a szavazófülkékben és a (közösségi) médiában, de bizonyosan kártékony a hosszabb távú, jó minőségű, valóban polgári jellegű fejlődés szempontjából.

Közéleti örökség és tudományos hagyaték

Kádár Béla sosem rejtette véka alá konzervatív világfelfogását. Ennek az irányzatnak olyan képviselője volt, mint egykor Konrad Adenauer, aki ismeretes módon a radikális szélsőjobboldali erőkben látta a saját mozgalmát és gazdasági eredményeit legközvetlenebbül veszélyeztető tényezőket. Ezért szorgalmazta és valósította meg a demokratikus német politika alapvetésének számító *Brandmauer* (tűzfal)

[2] Ebbe a fejlődési sorba illett bele az az 1972 októberében megjelent PM–KKM-rendelet, amely általános eljárási rendet szabott meg a külföldi székhellyel működő vegyesvállalatok működésének. Az elsők között hozott létre Magyarországon vegyesvállalatot az amerikai Coca-Cola cég, amely akkor már négy éve egy száz százalékban állami tulajdonú vállalattal, barterben palackoztatta híres-hírhedt termékét.

[3] Ebben az időben főképp az amerikai és a francia költségvetési politikában érvényesült az államadósság és a költségvetési hiány mértéke iránti érzéketlenség, ami mára már a Merz-kormány révén Németországot sem kíméli.

felépítését, ami – jó esetben – a civilizált és a szélsőséges jobboldal közt húzódik meg. Kádár Béla türelmes volt az ellentétes nézeten levőkkel szemben, de ez sosem terjedt ki az olcsó, népszerűség-hajhászó politikai és gazdasági megoldásokra, sem azok növekvő számú képviselőjére.

Mit tekinthetünk Kádár Béla maradandó hagyatékának? Mindenekelőtt a teljesítmény tiszteletét, a nemzetközi megmérettetés megkövetelését – a tudományban éppúgy, mint a gazdaságpolitikai gyakorlatban –, és természetesen az empirikus alapozást. Az ő munkáiban mindig meghatározó volt és maradt a statisztikai alátámasztás, a számbűvészkedéstől való tartózkodás és nem utolsósorban a gyakorlati alkalmazhatóság szempontjának érvényesítése. Nem szükséges hangsúlyoznunk, hogy eme ódivatúnak tetsző értékek képviselője hiányozni fog a magyar tudományból és politikából egyaránt.

Hivatkozások

Ádám, Gy. (1970). *Amerika Európában. Vállalatbirodalmak a világgazdaságban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Balassa, B. (1990). *Nemzetközi kereskedelem és gazdasági növekedés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Bognár, J. (1980). *A fejlődés és együttműködés századvégi fordulópontjai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Híd-csoport (1990). Híd a közeli jövőbe. 100 nap gazdasági programja. *Közgazdasági Szemle, 47*(4), 442–458. https://real-j.mtak.hu/5876/1/KozgazdasagiSzemle_1990.pdf

Inotai, A. (1990). *Működőtőke-áramlás a világgazdaságban*. Kossuth Könyvkiadó.

Kádár, B. (1967). *Gazdaságfejlesztés és nemzetközi munkamegosztás a fejlődő országokban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Kádár, B. (1970). *Kis országok a világgazdaságban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Kádár, B. (1977). *Latin-Amerika gazdasági dilemmái*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Kádár, B. (1979). *Szerkezeti változások a világgazdaságban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Kádár, B. (1984). *A nemzetközi iparfejlődés és munkamegosztás új irányzatai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Kádár, B. (1991). Liberalizálás – magyar módra. In Köves, A. & Márer, P. (szerk.), *Külgazdasági liberalizálás. Nemzetközi tapasztalatok és a magyar gazdaságpolitika* (281–294. o.). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Kopint-Datorg.

Kádár, B. (1994). Economies in transition: Problems, patterns and policies. In L. Csaba (Ed.), *Privatization, liberalization and destruction* (pp. 7–21). Darmouth Publishing.

Kádár, B. (2005). *Globalizálódás és kisországi stratégia*. Magyar Tudományos Akadémia.

Kádár, B. (2014). *Deficitjeink*. Magyar Tudományos Akadémia.

Köves, A. (1980). *A világgazdasági nyitás. Kihívás és kényszer*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Nagy, A. (1986). Nyitni kék! *Közgazdasági Szemle, 33*(12), 1489–1504. https://real-j.mtak.hu/5872/1/KozgazdasagiSzemle_1986.pdf

Nagy, A. (1988). Miért nem megy? *Valóság, 31*(2), 23–37.

Simai, M. (1989). Külföldi működő tőke az európai szocialista országok gazdaságában az 1980-as évek végén. *Közgazdasági Szemle, 36*(7-8), 873–887. https://real-j.mtak.hu/5875/1/KozgazdasagiSzemle_1989.pdf